
Portvakt eller portvokter?

SPRÅKSPALTEN

JØRGEN BREIVOLD

jorgen.breivold@uib.no

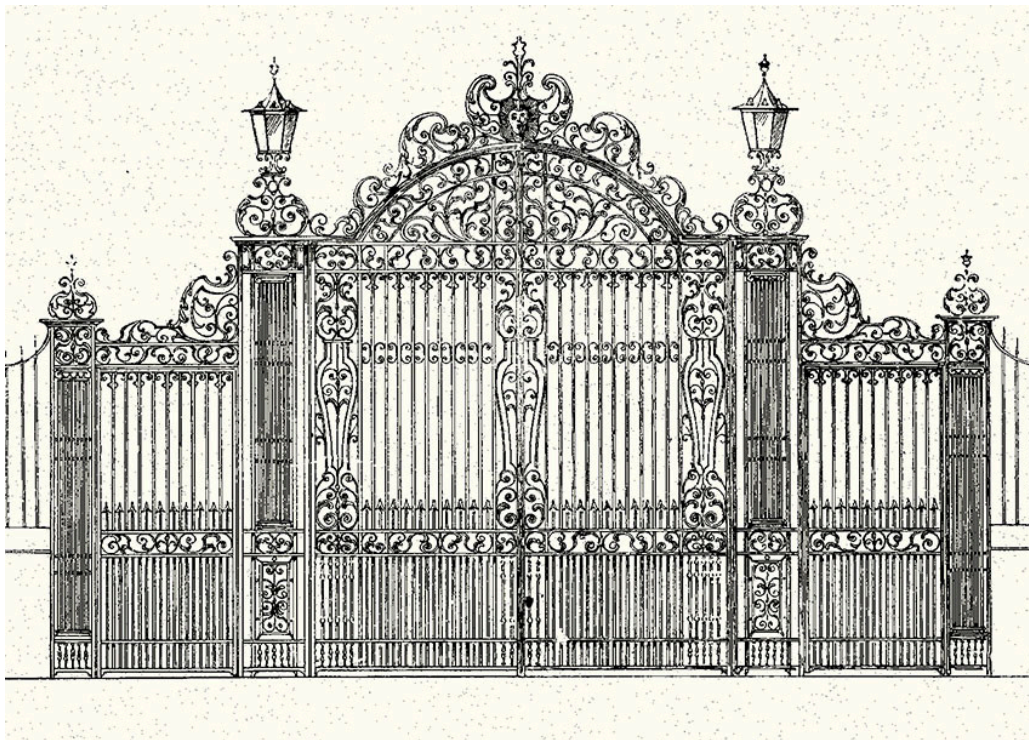
Jørgen Breivold er spesialist i allmennmedisin og ph.d.-kandidat ved Institutt for global helse og samfunnsmedisin, Universitetet i Bergen. Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

ERLEND HEM

erlend.hem@lefo.no

Erlend Hem er instituttsjef ved Legeforskningsinstituttet, professor ved Universitetet i Oslo og leder av Gruppe for norsk medisinsk fagspråk. Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Alle leger har et stort ansvar for å sikre riktig bruk av samfunnets ressurser.

Illustrasjonsfoto: ilbusca/iStock

Ordet *portvakt* blir ofte brukt om allmennlegers oppgave med å styre pasienters tilgang til spesialisthelsetjenesten. Men betegnelsen kan også omfatte beslutninger som alle leger tar, både i og utenfor sykehus (1). Alle leger har et samfunnsoppdrag i å sikre at helse- og velferdstjenester gis til rett person, i rett mengde, på rett nivå og til rett tid. Disse tjenestene skal bidra til å fremme helse og beskytte mot uhelse (1). Dette innebærer at leger må balansere pasientenes behov, samfunnets ressurser og graden av pasientmedvirkning.

Vakt eller vokter

I engelskspråklig faglitteratur ble ordet *gatekeeper* tatt i bruk i 1970-årene for å betegne legers rolle som portvakt. På norsk har denne rollen også blitt omtalt som portvokter, og i praksis brukes *portvakt* og *portvokter* om hverandre uten at det nødvendigvis ligger en bevisst tanke bak (figur 1). På engelsk kan man også snakke om *gatekeeping*, som på norsk har vært oversatt med *portvokting*.

Figur 1 Faksimile fra Dagens Næringsliv 25.9.2024. Her brukes ordet *portvoktere* i tittelen, men også ordet *portvakt* blir brukt i teksten.

Likevel har det tradisjonelt vært en forskjell i ordenes betydning. *Portvakt* refererer vanligvis til en person som har ansvaret for å kontrollere adgangen til en bygning, institusjon eller et område, for eksempel en vaktmester eller resepsjonist. Ordet *portvokter* kan brukes på samme måte, men har også vært anvendt i overført betydning om noen som har kontroll over hvem som får tilgang til makt, privilegier eller ressurser, slik som legene. *Portvakt* er altså gjerne knyttet til en konkret og fysisk rolle, mens *portvokter* kan brukes bredere og mer metaforisk.

Men denne distinksjonen er i ferd med å bli borte. Nå brukes *vakt* i begge betydninger, kanskje fordi *vokter* kan virke gammeldags og litterært. Betegnelser som *skogvokter* og *fengselsvokter* hører til en tidligere tid sammenlignet med moderne ord som *livvakt* og *dørvakt*.

Finnes andre alternativer?

En alternativ betegnelse er *portner* (2), som for leger gir mening, ettersom det har vært brukt som betegnelse for pylorus, lukkemuskelen mellom magesekk og tolvfingertarm. *Portner* kan kanskje gi inntrykk av å ha en litt mykere og mer tjenende rolle, sammenlignet med *vakt* og *vokter*, som kan gi assosiasjoner til overvåking og kontroll. Termen har imidlertid ikke festet seg i faglitteraturen. Den tradisjonelle portnerfunksjonen er dessuten i stor grad blitt overtatt av elektroniske adgangssystemer, og ordet er derfor nesten gått ut av bruk (3).

Portvakt og *portvokter* kan ha en negativ klang av paternalisme. På engelsk kan kanskje ordet *guardian* betegne legen i rollen som både beskytter av pasientens behov, blant annet som omsorgsperson, rådgiver og koordinator, og

vokter av faglig integritet og forvalter av helse- og velferdsgoder (1). Et tilsvarende dekkende ord finnes ikke på norsk.

Portvakt brukes mest

Et søk i Nasjonalbibliotekets database viser at uttrykket *portvakt* alltid har vært mye mer brukt enn *portvokter*. Det samme gjelder i Tidsskriftets nettutgave (34 versus 13) (per 21.2.2025). I Tidsskriftet dukket *portvakt* opp for første gang i 1985, men da med anførselstegn, noe som tyder på at det var nytt og uvanlig (4, 5). Første treff på *portvokter* i Tidsskriftet kom først ti år senere (6). Tre språkbevisste helsetjenesteforskere valgte ordet portvakt fremfor portvokter i en tidlig studie fra 2002 (7). Stein Nilsen, allmennlege med doktorgrad i emnet, brukte også betegnelsen *portvakt* i sin avhandling «fordi dette er mest brukt i medisinsk litteratur» (8). Det samme har førsteforfatter gjort i sin doktoravhandling (1).

Oppsummering

Både *portvakt* og *portvokter* er etablerte ord i norsk, men *portvakt* er mest brukt, også om legers rolle. Samtidig er det ønskelig å arbeide for å øke forståelsen av hva som ligger i denne rollen.

Vi takker Stein Nilsen, Karin Isaksson Rø og Petter Gjersvik for nyttige innspill til teksten.

LITTERATUR

1. Breivold J. General practitioners' gatekeeper role in Norway under pressure. Doktoravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen, 2025.
2. Den norske legeforening. Riktig diagnose til rett tid: fastlegen som helsetjenestens portner. 2017. <https://www.legeforeningen.no/om-oss/publikasjoner/rapporter/riktig-diagnose-til-rett-tid/> Lest 30.5.2025.
3. Nordhagen R. Hvem var Pylorica? Tidsskr Nor Legeforen 2015; 135: 1167–9. [CrossRef]
4. Hartvig P, Szanday Z. Somatoforme tilstander. Folkesykdom i forkledninger. Tidsskr Nor Lægeforen 1985; 105: 1219–22. [PubMed]
5. Hartvig P. Sykdoms- og uførebegrepet i Folketrygden. Kliniske, epidemiologiske og legeetiske betraktninger. Tidsskr Nor Lægeforen 1989; 109: 2316–8. [PubMed]
6. Thesen J. Store endringer i amerikansk helsevesen – stor utrygghet blant helsearbeiderne. Tidsskr Nor Lægeforen 1995; 115: 3294–5.

7. Gulbrandsen P, Førde R, Aasland OG. Hvordan har legen det som portvakt? Tidsskr Nor Lægeforen 2002; 122: 1874–9. [PubMed]

8. Nilsen S. Allmennlegers erfaringer som portvakt: utfordringer, håndtering og konsekvenser. Doktoravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen, 2018: 3. <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/1956/17622> Lest 30.5.2025.

Publisert: 13. oktober 2025. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.25.0177

Mottatt 12.3.2025, godkjent 30.5.2025.

Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 3. juli 2026.